

Lamija Hadžiosmanović

FILOZOFIJA U RUMIJEVOJ POEZIJI

Rezime

Tekst sadrži trinaest *rubajja* preuzetih iz Rumijeva djela *Divani Kebira*. Autorica ponajprije predstavlja Rumijeva sabrana djela pod nazivom *Kuliyyat*. Riječ je, uz *Mesneviju*, o najznačajnijim Rumijevim proznim i pjesničkim ostvarenjima o kojima se kod nas veoma malo zna. Nakon toga ona objašnjava *rubajju* kao pjesničku vrstu te donosi prijevod trinaest *rubajja* na bosanskom jeziku sa veoma zanimljivim i korisnim komentarima.

U ovom kraćem izboru donosimo desetak *rubajja* hazreti Mevlane Dželaluddina Rumija¹, u koje je utkana duboka filozofska misao. Za čitaoca koji nije upućen u ovu materiju, smatramo da bi trebalo pojasniti neke pojmove i nešto reći o Mevlani Dželaluddinu Rumiju i njegovom djelu. Svakako, donijećemo i napomenu o *rubajji* kao pjesničkoj vrsti.

Općenito je poznato da je perzijska književnost, naročito poezija, dostigla svoj vrhunac u vremenu od desetog do kraja petnaestog stoljeća. U tom razdoblju Perzija je dala na stotine pjesnika, proznih pisaca i vrsnih stilista. Dvadesetak pjesnika iz tog šestovjekovnog razdoblja dostigli su najviše pjesničke domete i postali lučonoše i putokazi stotinama mlađih epigona. Mevlana, bez

¹ Izbor je uzet iz publikacije: *Birinci Milletler arasi Mevlana Kongresi* 3-5. maj 1987.

sumnje, spada u sam vrh tih pjesnika.

Zašto koristimo sintagmu perzijska književnost, a ne iranska? Današnji Iran i u davnini nosio je naziv *Iran*. Pod taj geografski pojam, pored današnjeg Irana, ulazila su područja Afganistana, Beludžistana i Zapadnog Turkeстана. Samo dio današnjeg Irana, onaj južni, čiji je glavni grad bio Širaz, nosio je naziv *Fars*, to jest Perzija. U spomenutim zemljama jezik i književnost nazivali su se *iranski*, dok su na području današnjeg Irana i jezik i zemlja i književnost nosili naziv *perzijski*. Dakle, današnji Iranci govore perzijskim jezikom i pišu perzijsku književnost.

Mevlana Dželaluddin Rumi (1207-1273) živio je i djelovao u trinaestom stoljeću. Kao dječak sa porodicom se doselio u Konju, gdje je život proveo držeći predavanja i u odgajanju svojih sljedbenika (murida). Oni su ispisivali većinu njegovih djela, koja su pred Mevlanom iščitavali, da bi ih Mevlana ispravljao.

Mevlanino najveće, najpoznatije, najumnije, najfilozofskije, najpoetskije djelo, u svakom pogledu je *Mesnevija*, ispjevana u «mesnevi» stihovima i broji 26.000 stihova (bejtova). «Mesnevija» je, na neki način, zasjenila njegova druga djela, i ona u prozi (*Medžalis-i seb'a*, *Fihi ma fihi i Mektubat*) i ona u stihu (*Divani Kebir i Divani Šmesi Tebrizi*), pa se o njima, bar što se tiče naše sredine, mnogo manje zna. U svijetu, i na Istoku i na Zapadu, ta su djela objavljivana kao sabrana djela (Kulliyat), osim *Mesnevije*. U Kulliyat spadaju sljedeća Mevlanina djela:

1. *Medžalisi seb'ah*, sadrži sedam hutbi koje su njegovi muridi, vjerni zapisivači, za nas sačuvali.

2. *Fihi ma fihi*. Ovo djelo nastalo je kao rezultat rasprava na temu vjere i tesavvufa koje je hazreti Mevlana vodio u konaku visokog državnog dostojanstvenika *Muinuddina Sulejmana Pervane*, kome je on izravno savjete upućivao, a Mevlanini muridi brižno bilježili.

3. *Mektubat – Pisma*. Smatra se da je i to djelo na sličan način nastalo. To su poslanice koje je hazreti Mevlana, u raznim prilikama i povodima, slao prije svega seldžučkim sultanima, državnim dostojanstvenicima, potomcima i prijateljima. Te poslanice, koje su odreda pisane vrlo visokim, ali tečnim stilom, Mevlana je diktirao svojim vjernim muridima – zapisivačima, koji su ih nakon zapisivanja *Mevlani* na potpis podnosili. Neka od ovih pisama, koja imaju veliku književnu i historijsku vrijednost, kasnije su sabrana u jednu knjigu, pod

nazivom *Mektubat*. Njihovi originali, nažalost, nisu sačuvani. Mevlevijski izvori bilježe da su ova pisma dugo vremena prepisivali *Mevlanin sin Sultan Veled*, odani mu murid *Husamuddin Čelebi* i katib *Nizamuddin Hattat*. *Husamuddin Čelebi* je prepisao i *Mesneviju*, osim osamnaest prvih bejtova. Postoji velika vjerovatnoća da je koncept *Mesnevije* (tesvid, musvedde) pročitana i popravljen pred Mevlanom, a onda čistopis (tebyid) ispisan.

4. *Divani Kebir*. To je zbir svih pjesničkih ostvarenja (osim *Mesnevije*). (To su munadati, natovi, kaside, gazeli, rubaije itd.) Najveći dio zauzimaju *rubaije* i *gazeli*, koje Mevlana pripisuje svome uzoru *Šemsuddinu Tebriziju*, pa je i dio *Divani Kebira*, koji sadrži gazele, nazvao *Divani Šemsi Tebrizi*. (Neki historičari književnosti navode da ima oko 8.000 gazela i 1.700 rubaija.)

Ovakvo plodno književno naslijeđe mogao je da ostvari i pokoljenjima ostavi samo istinski genij kao što je *Mevlana*. On lično nije mnogo pisao, to su radili mnogi njegovi učenici – muridi, koji su sve što je on govorio bilježili, a istovremeno i svojim mnogim pitanjima i Mevlaninim odgovorima doprinijeli tom velikom književnom blagu ovog velikog islamskog mislioca i pjesnika.

Prije nego što donesemo ovih nekoliko Mevlaninih rubaija u našem prijevodu na bosanski jezik, da kažemo nešto o rubaiji. *Rubaija* je pjesnička vrsta koja se sastoji od četiri stiha – *medaljon* od četiri cvjetića skladnih boja i mirisa. *Rubaija* je sadržajno cjelovita, dorečena – sadrži pitanja i odgovore, pa stoga može, neovisna od drugih rubaija, stajati na bilo kome mjestu među drugim rubaijama, a da njena misaona cjelina ostane nedirnutu. Obično joj se rimuju prvi, drugi i četvrti stih, a treći ima različitu rimu (a,a,b,a). Ponekad se rimuju sva četiri bejta (a,a,a,a), i tada se naziva *terane*.

1) Ba dil guftem zi digeran biš mebaš
 Rev, merhem-i lutf baš, čun niš mebaš
 Hwahi ki zi hičkes be tu bed neresed
 Bedguy ve bedamuz ve bedendiš mebaš!

*Srcu rekob: Ne uzdiži se iznad drugih,
 ne budi žaoka otrovna, nego lijek blagi.
 Želiš li da te ni od koga ne snađe zlo,
 ne govori zlo, ne uči zlu, ne misli zlo!*

Skлонosti koje nisu dobre čovjeka na zlo navode. Oni koji su obdareni Allahovom milošću i zaštitom, uložnim trudom očuvaju se od tih nepoželjnih sklonosti. Ali, uvjet je volja i prisila nad samim sobom.

2) Bed mi kuni ve nik tama' midari
Hem bed bašed seza-yi bedkerdari
Ba anki Hudavend Kerim est ve Rahim
Gendum nedihed baz ču džev mikari.

*Radiš zlo, a dobru se nadaš.
Zlo zaslužuje da se zlim vrati.
Iako je Allah Kerim i Rahim,
ne daje da ječam siješ, a pšenicu žanješ,*

Čovjek je po svojim prirodnim sklonostima sebi okrenut. Najvidljiviji izraz te sebičnosti je gordost, umišljenost, samozaljubljenost, lažna veličina... Allah Uzvišeni ne voli lažne veličine (mutekebbirun).

3) Kutah kuned zemane in demdemera
Ve zi hem budured gurg-i fena in remera
Ender ser-i herkesi gururist ve lik
Sili-yi edžel kafa zened in hemera.

*Neumitna sudbina ovu raspravu žučnu će prekinuti.
Ljuti vuk će jednog dana ovo stado rastrgati.
U svačijoj glavi lažne veličine ima,
ali edželski udarac sručuje se na šiju svačiju.*

Edžel! Od edžela pobjeći nemoguće je. Čovjek ne dolazi na ovaj svijet svojom voljom. Također i u odlasku s ovoga svijeta nema udjela. I to insan zna. Život, u svojoj ukupnosti, nije ništa drugo nego pripremanje za siguran odlazak. Čovjek bi stoga morao da se svakog časa priprema za prelazak toga basamka, kome vrijeme prelaska ne zna. Dakle, čovjek koji ne upozna samoga sebe cijelog života strepi od smrtnog časa i u strahu živi. A smrt je prelaz iz prolaznoga života u onaj istinski i beskonačni život. Mevlana nas tome uči. Po tom učenju, umrijeti znači roditi se za jedan novi svijet. U sljedećoj *rubaiji Mevlana* kaže:

4) Ger ‘umr bišud ‘umr-i diger dad Huda
 Ger ‘umr-i fena nemand nek ‘umr-i beka’
 Ašk ab-i hayatest, der in dera
 Her katre ezin bahr hayat est džuda.

*Ako se život završi, Allah je dao drugi.
 Ako je prolaznog nestalo, evo drugi vječni.
 Ljubav je voda života, toj vodi se primakni.
 Svaka kap tog mora, jedan je život posebni.*

Na ovom prolaznom svijetu, na kome obitavamo, vrijednost čovjeka mora se mjeriti po djelima koja je uradio i koja radi. Dobro djelo, i poslije čovjekove smrti, daje smisao životu na ovome svijetu, jer koristi ljudskoj zajednici, a da i ne govorimo o nagradi ahiretskoj.

U ovoj rubajiji hazreti Mevlana ovako kaže:

5) Yaran, yaran, ez hem džudayi mekunid
 Der ser-i havas girizpayi mekunid
 Čun džumle yekid du hewayi mekunid
 Fermud vefa ki bivefayi mekunid.

*Prijatelji dragi, ne odvajajte se jedan od drugog.
 Odbacite iz glave želju za izbjegavanjem.
 Vi ste svi jedno, ne težite za podvajanjem.
 Allah vjernost naredi. Ne kršite zadanu riječ!*

Hazreti Mevlana bijaše musliman potpunog imana, bogate duše, musliman ašik, koji je u ašku i zanosu Allaha volio, Njemu veličanje i zahvalnost iskazivao, u čistoj želji da spozna *Hakikat – Allahovo Biće*. Njegova pjesnička djela opisuju ovu ljubav i zanesenost. On Allaha voli, Njegove kitabe i poslanike vjeruje, samo Njemu robuje. U jednoj rubajiji Mevlana iznosi:

6) Men bende-i Kur’anem eger džan darem
 Men haki reh-i Muhammedi muhtarem

Ger nakl kuned džuz in kes ez guftarem
Bizarem ezu ve zin suhan bizarem.

*Ja sam rob Kur'ana otkako dušu imam.
Ja sam prah puta Muhammeda Odabranika.
Ako neko od mojih riječi išta drukčije prenese,
uvrijeđen sam od njega, uvrijeđen i od tih riječi.*

Hazreti Mevlana, svojim imanom, svojim umom, slobodnom mišlju, poniznim srcem, beskrajnom ljubavlju, optimizmom, daje čovjeku vrijednost i priznaje je, voli ga i poštuje. On smatra da ljubav nije u međusobnom gledanju onih koji se vole, ona je u jednakom gledanju na istu stvar, na isto mjesto, na isti predmet. Onaj ko nije voljen ne može ni shvatiti ljubav. Podnošnje u ljudskim sudbinama najteže je u nerazumijevanju, međusobnom neshvatanju. Ni vrijednost onoga ko ne može da razumije drugoga ne može se saznati. Čovjek u društvu koje ne zna šta je prava vrijednost ne može ni biti cijenjen. I Mevlana se žali na to, on kaže:

7) Bi def ber ma meya ki ma der surim
Ber hiz ve duhul bi zen ki ma mensurim
Mestim, ne mest-i bade-yi engurim
Ez her či hayal burdei ma durim.

*Ne dolazi nam bez defa, jer u nas je veselje.
Ustaj, udari u bubanj, mi smo pobjednici.
Opijeni smo, ali ne od vina vinove loze.
Od svega što možeš zamisliti mi smo daleko.*

Po Mevlaninom poimanju, potreba za humanošću, čovjekoljubljem stalno se povećava. Mevlana ljude poziva u svoj duhovni svijet, poziva miru, druželjublju, razumijevanju i na taj način je neimar duše. Da bi se mogle prebroditi opasnosti i krize našega doba, da bi se mogao izgraditi svijet mira, treba oslušnuti riječi Mevlane:

8) Yari hvahi zi yar ba yar bi saz
Sudet sevdast ba haridar bi saz

Ez behr-i visal-i mah ez zišt megiriz
 Ve zi behr-i gul ve gulab ba har bi saz

*Ako od Boga tražiš prijateljstvo, sa voljenim nađi riječ.
 Ako od ljubavi očekuješ dobitak, suglasi se sa voljenim.
 Želiš li doći do mjeseca (ljepotice), od noći ne bježi.
 Zarad ruže i dušije pomiri se s trnjem i ubodima.*

Ljubav, u značenju Univerzalne ljubavi, za Mevlanu znači trajno življenje. Ljubav kod njega ima veliki značaj. Veliki ašik o Ljubavi ovako govori:

9) Ašk amed ve šud ču hunem reg ve pust
 Namist zi men ber men ve baki heme ust
 Edžza-yi vudžud-i men heme Dust girift
 Ti(tehi)kerd mezar-i hviš, pur kerd zi Dust

*Ljubav navalila, kao krv u žile, i kožu provalila.
 Od mene, na meni samo ime, ostalo sve je On (Dust).
 Sve dijelove tijela mi obuzeo i prožeo Voljeni.
 Ljubav ispraznila mezar moj i ispunila Bićem Voljenim.*

Ašik, zaljubljenik u Allaha, da bi privukao na sebe pažnju i Njegovu milost, mora dušu trajno očistiti, svakoga voljeti, razmišljanja pročistiti. Mevlanino shvatanje morala počiva na ovim temeljima. Čovjek, dakle, treba da ima čistu i čednu dušu, dostojnu da voli Allaha – dušu sposobnu da grli čitav svijet. Stoga čovjek želi vrline: lijepu ćud, znanje, požrtvovanost, sabur. A sabura, to dobro zna Mevlana, nikada nije dovoljno.

10) Derya nekuned sir mera džu či kuned!
 Gulšen ču nebašedem mera bu či kuned!
 Ger yar kerane kuned, u ma'zurest
 Men mandem ve sabr niz ta u či kuned

*More mi ne može žed utoliti, a kamoli rijeka!
 Ružičnjake nemam, pa kako da imam mirise!*

*Oni što Voljenog imaju uza se, ništa im ne treba.
A ja, sam sa svojim saburom, pa šta možemo?!*

Put mumina je vječna čežnja, izgaranje u želji za susretom sa Allahom. Mumin može samo *mušahedom i murakabom* (uranjanjem u more Allahova *vahdanijjeta* - jednosti) približiti se Njegovoj prisutnosti.

Mevlana i ovo želi:

11) Ey Dust, be dusti karinim tura
Her dža ki kadem nihi zeminim tura
Der mezheb-i 'ašiki reva ki bašed
'Alem be tu binim ve nebinim tura

*O Prijatelju, zbog prijateljstva ja sam uza Te.
Gdje god nogom staneš, ja sam Ti tle.
U «mezhebu» Ljubavi priliči da bude.
Da svijet posredstvom Tebe gledamo, a Tebe ne vidimo.*

Početak aška treba prijatelje koji će put pokazati. Ali na kraju svega čovjek ostaje sam samcat. Mevlana čezne i za ovim:

12) In tenhayi hezar džan biš erzed
In azadi mulk-i džihan biš erzed
Der halvet yek zeman ba Hakk buden
Ez džan vu džihan vu in vu an biš arzed

*Ova osama vrjednija je od hiljadu života.
Ova sloboda je vrjednija od carevanja nad čitavim svijetom.
U osami sa Hakkom makar koliko proboraviti
više vrijedi nego život, svijet i sve što se može zamisliti.*

Urediti društvo znači uspostaviti vezanost koju čovjek osjeća prema drugim ljudima. To možemo postići samo slogom. U to spada i savjetovanje da se ljudi međusobno vole. Nema sumnje da će naša sloga doći prije svega hidajetom Uzvišenog Allaha.

A sada da se Mevlaninim jezikom okrenemo Allahovom Prijestolju:

13) Derha heme beste end illa der-i Tu
 Ta reh nebered garib illa ber Tu
 Ey durri kerem ve 'izzet ve nur efšani
 Huršid vu meh vu sitareha čakir-i Tu

*Sva vrata su zatvorena osim Tvoje kapije.
 Siroti neznanać nema puta osim prema Tebi.
 O Darežljivi, o Svemoćni, Allahu Koji «nur» prosipaš,
 i sunce, i mjesec, i sve zvijezde su kapidžije Tvoje kapije.*

Da, sve kapije mogu biti zatvorene, samo je Allahova kapija u svako doba i svakom ko je iskreno traži uvijek otvorena.

Abstract

This paper includes thirteen *rubā'iyat* from Rumi's *Divan-i Kabir*. The author first sets out Rumi's collected works under the title *Kulliyat*. Along with the *Mathnawi*, this constitutes Rumi's major prose and poetic works, about which very little is known in these parts. She continues with an exposition of the *rubā'i* as a poetic form, and provides a Bosnian translation of thirteen *rubā'iyat*, accompanied by very interesting and useful notes.